

28. Чаплінська О.В. Світоглядні параметри розуміння людини в українському неоромантизмі [Електронний ресурс] / О.В.Чаплінська // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І.Франка. — 2006. — № 26. — С. 3–6. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2006/06chovun.zip>.
29. Черемшина Марко. Новели; Посвяти Василеві Стефанику; Ранні твори; Переклади; Літературно-критичні виступи; Спогади; Автобіографія; Листи / Марко Черемшина / [вступ. стаття, упоряд. й приміт. О.В. Мишанича; ред. тому В.М. Русанівський]. — К.: Наукова думка, 1987. — 448 с.
30. Шеллинг Ф.В.Й. Идеи к философии природы как введение в изучение этой науки / Фридрих Вильгельм Йозеф Шеллинг / [перев. с нем. и вступит. статья А. Л. Пестова]. — СПб.: Наука, 1998. — 518 с.

**The Philosophy of Nietzsche
in the Short Story Cycle «Parasochka» by Marko Cheremshyna**

The investigation focuses on the philosophy of Nietzsche in Cheremshyna's short story cycle «Parasochka». The solution of this problem is connected with questions about the Dionysian essence and the sense of human life. The author comes to the conclusion that Cheremshyna's understanding of the Dionysian is close to pantheism. The features of the writer's pantheistic and hedonistic vision of the world have been revealed in the article.

УДК 821.161.2-94.09

Monika Wróblewska (Olsztyn, Polska)

**ELEMENTY BAJKOWE I BAŚNIOWE
WE WSPOMNIENIACH PIOTRA KARMAŃSKIEGO —
«BOHEMA UKRAIŃSKA»**

Młoda Muza to ruch artystyczny, jaki istniał w latach 1906–1914 we Lwowie. W tym okresie kultura ukraińska włącza się prężnie i twórczo do wspólnoty ideowo-artystycznej. Dorobek literacki epoki Młodej Muzy dopiero od niedawna zyskał na znaczeniu. Najpełniejszą ilustracją stylu secesyjnego w kulturze ukraińskiej stanowi twórczość autorów z kręgu Młodej Muzy.

Niepowszednim talentem obserwacyjnym w gronie Młodej Muzy odznaczał się Piotr Karmański, który pracował nad wydoskonaleniem nie tylko języka, ale i wiersza analizując własne «ja» i swój stosunek do otoczenia. Rozkwit baśni literackiej rozpoczyna się właśnie w dobie modernizmu. Karmański uznał, że wspaniali artyści z kręgu Młodej Muzy potrzebują osobnej monografii, więc szczególnym dziełem stała się książka jego osobistych wrażeń i wspomnień «Українська богема» (Bohema ukraińska, 1936), gdzie na pierwszy plan wysunął rzeczywistość tamtego czasu, której był zarówno obserwatorem, jak też swoistym «mitologizatorem».

«Dopóki nie istnieje poprawne opracowanie morfologiczne, dopóty nie może być właściwego opracowania historycznego», — to słowa Włodzimierza Proppa, który pisze dalej tak: «Jeśli nie potrafimy podzielić bajki na jej części składowe, to nie będziemy mogli dokonać prawidłowego porównania. Jeśli nie umiemy porównać dwu bajek, to jak można badać związki bajki z religią, jak porównywać bajkę z mitem?» [3, s. 13]. Przekonanie o doniosłości tej problematyki kazało mu skoncentrować się na bajkach magicznych, wyodrębnić ich części składowe i następnie porównać ich stosunek względem siebie i względem całości. Propp stwierdził, że jakkolwiek różnorodni są bohaterowie bajki, to często czynią to samo. Faktem jest jednak, że zarówno styl, jak i treść wielu bajek przypomina mity.

Przyjmując pogląd badacza, mit stanowi jedno z możliwych źródeł bajki. Propp traktuje mit jako wiarę w bóstwa albo istoty boskie, w które wierzy lud. Wiara odnosi się do czynnika historycznego, nie psychologicznego. Obrzęd jak i mit to próby poszukiwania podstawy bajkowych obrazów i fabuł w jakiejś przeszłości, niekoniecznie realnej, ponieważ dużą rolę odgrywają wyobrażenia o świecie

pozagrobowym i o podróżach do innego świata. Ważny jest sam fakt powstania bajki w przeszłej rzeczywistości, a więc mamy do czynienia ze związkiem bajki z historią prawdziwą.

W micie również dzieją się dramatyczne wydarzenia niemożliwe w świecie, w którym rządzą prawa czasu i przestrzeni, gdzie bohater porzuca dom rodzinny i kraj, aby móc ocalić świat lub umiera i na nowo się rodzi, a mityczny ptak spala się i wyłania z popiołów dużo piękniejszy niż przedtem. Przeróżne ludy tworzą mity, tak jak rozmaici bohaterowie występują w bajkach. Jednak pomimo tych różnic wszystkie mity i bajki łączy cecha wspólna, otóż wszystkie je zapisać można tym samym językiem symbolistycznym.

«Bohema ukraińska» nie jest typową baśnią, jednak czytając tę książkę można wyłowić elementy czarodziejskie, które występują symbolicznie. Bowiem bajka magiczna to gatunek, w którym konstruowanie świata niesamowicie odpowiada marzeniom człowieka. U autora świat realistyczny współistnieje ze światem nadnaturalnym, dokładnie jak to jest w bajce. Również wspomnienia wiążą się z pewną bajkowością, gdyż z biegiem czasu zupełnie inaczej widzimy przeszłość. «Pamiętnik» Karmańskiego jest «розповіддю про життя специфічного мистецького середовища на зламі XIX–XX ст. Божемне життя — такий своєрідний спосіб функціювання митця, коли щоденність буття не ділиться на творчість і побут, світське й домашнє, будні та свята, бо всі насущні турботи — постійний творчий процес» [1, s. 5]. Fabuła baśni przesycona jest elementami cudowności, bohaterowie zaś scharakteryzowani zostają poprzez swoje działania. Charakter bohaterów jest jednoznacznie osadzony na osi dobra, co dodatkowo wzmacnia fakt czarodziejski.

Karmański nie zdawał sobie sprawy, że to co ujmie w «Bohemie ukraińskiej» nabierze wymiaru ponadczasowego i międzynarodowego stanowiąc nutę pewnej edukacyjnej, a zarazem baśniowej przestrzeni. Jego bohema, tak jak temat bajek jest gatunkiem specyficznym, który zabiega wyłącznie o egzystencjalną prawdę. Baśń posługuje się także animizacją i personifikacją. Konstrukcje te pozwalają na komunikację pomiędzy bohaterem, przyrodą i światem bohaterów fantastycznych.

Ludowa bajka magiczna to gatunek, w którym konstruowanie świata odpowiada marzeniom człowieka, gdzie działają prawa zgodne z ludową moralnością i sprawiedliwością. Fabuła opiera się według Proppa na podstawowym schemacie wiodącym od szkody lub braku do sukcesu bohatera, który osiąga go zazwyczaj za pomocą magicznych, czarodziejskich atrybutów, nadludzkiej siły bądź wiedzy. Baśń ma charakter optymistyczny, zawsze dobry bohater osiąga zamierzony cel. W taki sposób przedstawił również swoje ideały Karmański. Bohater zarówno u poety, jak i w bajce magicznej istnieje jako wykonawca zespołu funkcji. Jest określony poprzez swoje działanie. Nie jest ważne, z punktu widzenia konstrukcyjnego, kto i jak czynność wykonuje, ważny jest natomiast sam fakt działania.

To także kwestia archetypów nieświadomości zbiorowej, która zawiera podstawowe wzorce reagowania, czyli instynkty oraz myślenia, przeżywania i zachowania człowieka — archetypy. Nie należą one do indywidualnego doświadczenia życiowego, ale do zbiorowego zasobu. Mają ogromny ładunek emocji i energii, a przez to wywierają duży wpływ na zachowania ludzkie. Zależnie od kultury i czasów, w jakich żyjemy, wzorce te dostają różny obraz i kształt, noszą imiona niejednorodnych postaci, ale sens jednak ukryty w nich jest stały i powtarzalny. Najczęściej gromadzimy je właśnie w baśniach, wspomnieniach, wizjach sennych, literaturze i mitach.

U Karmańskiego treść archetypów można ująć metaforycznie w symbolach, natomiast nie można jej oddać dosłownie. Wprowadzają one porządek w życie artysty i społeczność tamtego czasu. Mogą uczynić ludzi mądrymi, niezależnie od posiadanej przez nich wiedzy. Zawierają wiedzę ukrytą, wykraczającą poza świadomość.

Książka Karmańskiego charakteryzuje się ewidentnymi cechami, które do pewnego stopnia różnią się od literatury «dorosłej». Chodzi przede wszystkim o znakomity dobór treści i formy, który całkowicie odpowiada potrzebom i gustom czytelników. Przy tym warto zwrócić uwagę na to, iż autor starał się, by jego dzieło wykazało pewne walory wychowawcze i edukacyjne, a nawet inicjacyjne.

«Bohemę ukraińską» śmiało można potraktować jako niezwykle intrygującą baśń czarodziejską Młodej Muzy, w której autor przedstawił najważniejsze wątki owej epoki, nieświadomie uwzględniając elementy baśniowo-bajkowe. Kolejnym, a zarazem przewodnim elementem spajającym jest to, iż Karmański poruszył jedynie jaskrawe strony z życia pisarzy. Przykładem na to jest ich idealizacja, jakby nie mieli wad. Nie widział złych stron młodomuzowców, a tylko ich

wyidealizowane cechy. W ujęciu Propp'a bohater jest ośrodkiem działania i jest on charakteryzowany głównie przez swoje czyny.

Oprócz tego «Cygania ukraińska» nasycona była również mitologizmem, dzięki któremu Karmański tak przekształcił pewne wydarzenia z życia pisarzy, aby opowieść zawierała jedynie pierwotne wzorce. I tak, historia opowiedziana w bajce jest ilustracją ludzkich doświadczeń, które są powszechne i powtarzalne. Autor podobnie przedstawił swoje ideały z ugrupowania Młodej Muzy, a najlepszym przykładem jest Iwan Franko, który «прямо дивував нас своєю глибокою аналізою творчості нашої і чужої, хоча розходився у своїх поглядах з нами і не мав виправдання для наших ідеалів модернізму...» [2, s. 28].

Bez wątplenia można nazwać część książki «Mojżesz ukraiński» — mitem Franki, który jest pewnego rodzaju władcą-tyranem. Nazwa ta ma sugerować zespół pewnych ludzkich cech moralno-psychologicznych. Bowiem przedstawia postawę bohatera w potęgę, który charakteryzuje się jednoczesnym występowaniem pozytywnego, jak i negatywnego nastawienia do społeczeństwa. Z jednej strony jest szanowanym, wielkim pisarzem, a z drugiej celowo szydzi z innych artystów, czyli stanowi uosobienie zwierzęcej strony ludzkiej natury. Jego cień jest odpowiedzialny za pojawienie się w zachowaniu społecznie nieakceptowanych myśli, uczuć i działań. W tego typu bajkach są przedstawione dwa przeciwne stanowiska po to, aby czytelnik na podstawie przeciwieństwa wysnuł właściwą naukę.

Stopniowo dochodzi do tego, że mit traci swoje pierwotne znaczenie. «W jednej chwili przekształca się w bajkę. Bajka natomiast wolna od uwarunkowania religijnego przekształca się w opowiadanie artystyczne. Kiedy mit przestaje być świętą opowieścią wtedy mamy do czynienia z narodzinami bajki» [4, s. 401]. Mamy trudności z jednoznacznym rozdzieleniem bajki i mitu, ponieważ jest to granica płynna co przysparza kłopoty w jej badaniu. Propp chciał opracować metodę pozwalającą na przeprowadzenie badań porównawczych bajek całego świata jako zjawiska kulturowego. Dokonując morfologii bajki, możemy porównywać przeróżne bajki między sobą odnajdując podobieństwa i niejednokrotnie wspólne cechy. Następnym krokiem jest odniesienie bajki do mitu, który często jest jej źródłem.

Warto również umieścić fragment z osobistych wspomnień autora: «Приходив кожного дня під вечір до нашої кав'ярні "Монополь" незаметно, без шуму, немовби соромився, що важився засісти при одному столі з огрядно одягнутими, якими ми намагалися бути. Випивав свою чашку чаю, виймав з кишені в камізолі срібну монету і бавився нею. І ждав на нагоду побавитися з нами—молодими. Та приходилося звичайно ждати без успіху. Нам зашивалися роти в його товаристві, бо ми добре знали гостроту його язика та великі відомості, з якими не один із нас не міг суперечити» [2, s. 27]. Na podstawie wspomnień członków Młodej Muzy można wyobrazić sobie atmosferę dyskusji podgrzewaną entuzjazmem i baśniowym optymizmem. W każdego z osobna pisarza wstrzykiwał pasję, zapal oraz zachwycał się ich ciężką pracą oraz talentem.

Dotychczas w procesach kultury edukacji dominowały jedynie dobra przeszłości uznawane za wzbogacające i żywe. Jednym z głównych aspektów wychowawczych sztuki jest inicjacja kulturowa, czyli wprowadzenie jednostki lub grupy w krąg wtajemniczonych i osiąganie przez nich wyższej świadomości, czym jest i jaka jest kultura oraz sztuka. I w ten sposób Karmański zamieścił krąg pisarzy Młodej Muzy w baśń, która uczy prawdziwej mądrości. Dzięki nim, obserwacji ich zachowań dał zarys jaka była kultura Ukrainy początku XX wieku.

Dzisiaj można to uznać jako czynne zaangażowanie w życie tamtego czasu, w jego tworzenie, a tym samym życie przyszłe. Aby zintegrować różnorodne elementy cygarii artystycznej, powinno się osiągnąć umiejętność rozumienia i posługiwania się wielorakim językiem artystycznym. Każdy zrozumie współczesność tylko wtedy, gdy zobaczy ją w perspektywach przeszłości. I tą przeszłość niesamowicie ujmuje Karmański.

Kulturalną stolicą tamtego czasu był Lwów, więc atmosfera tego miasta odcisnęła piętno na dorobku epoki oraz na wielu artystach. To tutaj przybywali najwięksi pisarze i malarze, dzięki którym życie artystyczne doby secesyjnej charakteryzowało się intensywnością rozwoju oraz powstaniem nowej, niepowtarzalnej artystyczno-intelektualnej atmosfery. Ożywienie to pozostawało w ścisłym związku z pojawieniem się nowych teorii filozoficzno-estetycznych.

Ważną rolę w rozkwicie modernizmu odgrywały kawiarnie literacko-artystyczne, gdzie podczas żarliwych dyskusji często rodziły się poglądy na sztukę oraz dokonywała się wymiana myśli

поміędzy artystami. Karmański w swoich wspomnieniach pisze, że «каварня веліла нашому братові забувати про дійсність, давала йому фікцію добробуту й стала його енергією до боротьби з дійсністю, а щонайважливіше: вона творила з нас своєрідне братство людей одної думки і однакових змагань. В каварні, де нам було тепло й привітно, ми справді жили. Ми вели розмови про суть і завдання мистецтва; спорили й викувували певні критерії» [2, s. 120]. To właśnie inicjalna szkoła jednostki artystycznej, gdzie swobodna atmosfera kawiarni sprzyjała bezpośrednim kontaktom artystów i wytworzeniu się specyficznego baśniowego klimatu.

Było to środowisko artystyczne, którego członkowie spędzali czas nie tylko na wspólnych zabawach, ale również na niejednokrotnej demonstracji życiowych konwenansów. W twórczości termin bohemy wiąże się ze swobodą twórczą i wolnością twórcy, dlatego Karmański chciał jak najwięcej przekazać czytelnikom.

Oprócz tych cech najważniejszy jest jednak morał, czyli pouczający wniosek, który streszcza sens całej bajki bądź opowieści, przy tym zawierając w sobie całą mądrość. Tak jest w przypadku «Bohemy ukraińskiej», która odzwierciedla pouczenia moralne, jakie chciał przekazać czytelnikom autor. Karmański postawił się w roli obserwatora — moralisty, nie widzącego ludzkich wad, czyli przyjmuje funkcję osoby relacjonującej. Bohaterowie tej swoistej wyliczanki identyfikowani są z ideałami. Podobnie jest w bajkowym świecie, gdzie młodzi ludzie, dla których naturalna jest swoboda obyczajów i zabawa, jednocześnie są wstrzemięźliwi jak ludzie stateczni.

Podsumowując, badania bajki nie opierają się na olbrzymiej ilości zebranego materiału badawczego, ale na odpowiednich metodach badawczych. Bajka przypisuje jednakowe działania ludziom, z kolei mit przedstawia historię dziejącą się w przestrzeni i czasie, a fabuła wyraża idee i przeżycia duszy językiem symbolicznym. Jawne treści mitów nie są wytworem fantastycznych wyobrażeń ludów, lecz zawierają pielęgnowane wspomnienia z przeszłości. Reasumując, można stwierdzić, iż w każdym momencie naszego życia tkwimy jedną nogą w świecie baśni, które pozwalają oderwać się od szarej, często brutalnej rzeczywistości.

Література:

1. Ляшкевич П. Фрагменти з історії української богемі // Українська Богема / П. Карманський ; НАН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. Львівське відділення ; [упоряд., передм. і прим. П. Ляшкевич]. — Львів : Олір, 1996. — С. 5–19.
2. Карманський П. Українська богема / П. Карманський ; НАН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. Львівське відділення ; [упоряд., передм. і прим. П. Ляшкевич]. — Львів : Олір, 1996. — 144 с.
3. Propp W. Morfologia bajki / Włodzimierz Propp ; [tł. Wiesława Wojtyga-Zagórska]. — Warszawa : Książka i Wiedza, 1976. — 257 s.
4. Propp W. Historyczne korzenie bajki magicznej / Władimir Propp ; [przeł. Jacek Chmielewski]. — Warszawa : Wydaw. KR, 2003. — 424 s.

Elements of Fairytale and Fairy in Memories of Peter Karmanski — «Ukrainian Bohemia»

Young Muse was an artistic movement that existed between 1906–1914 in Lviv. During this period the Ukrainian culture turns vibrantly and creatively to the pan-European cultural mainstream ideological and artistic community. The ideal observational talent among Young Muses was Karmanski Peter who distinguished himself with hard work on perfection of language and poem. One of his most remarkable works was a book of his personal impressions and memories entitled «Ukrainian Bohemia» (1936).